

AGRESSIV O'SMIRLAR ALOHIDA XUSUSIYATLARINING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK TASHXISI

Ganjiyev Feruz Furqatovich

Buxoro davlat universiteti

psixologiya va sotsiologiya kafedrasida dotsenti (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8354112>

Annotatsiya. Ushbu maqolada agressiv o'smirlar alohida xususiyatlarining ijtimoiy-psixologik tashxisi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ilmiy, tibbiy, ma'rifiy maskanlarda, taqlid qilish, huquqbuzarlik, tajovuzkorlik.

Agressiv xulqli o'smirlarning ijtimoiy-ruhiy holatlarini quyidagi usullarda tashxislash keng qo'llaniladi. AQSh, Germaniya, Fransiya, Rossiya, Yaponiya, O'zbekiston kabi davlatlarda ruhiy tashxis qo'yish uslublari bilan mutaxassislar izchil faoliyat olib boradilar. Bunday izlanishlar natijalari bo'yicha ilmiy, tibbiy, ma'rifiy maskanlarda tatbiq etishga ruxsat oladilar. Tashxisni belgilashda psixolog aniq va alohida bo'lgan ijtimoiy-ruhiy xususiyatlarni aniqlashi darkor. Psixolog nafaqat yuqoridagi xususiyatlarni aniqlashi, balki ularning kelib chiqish sabablarini ham o'rganishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Kuzatuv, suhbatlar, intervyu, anketa so'rovnomasi, ekspert baholash usuli, o'z-o'zini baholash uchun shaxsiy so'rovnomalar, ruhiy testlar, ijtimoiy baholash usullari.

1. Psixodiagnostika davomida agressiv o'smirlarning quyidagi ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olish kerak:

- agressiv o'smirning hayotiy mezonlari;
- ma'naviy va huquqiy me'yorlar haqida tushunchaga ega bo'lish;
- o'qituvchilar, ularning ota-onalari va sinfdoshlari bilan muloqot;
- psixodiagnostika qilishdagi qiyinchiliklar, ular bilan kelisha olmaslik;
- o'zining imkoniyatlari, qobiliyatlari, xususiyatlarini baholash;
- agressivlikka moyilligi;
- O'z kelajagiga, o'qish va kelgusi hayotiga bo'lgan munosabatlar.

2. Agressiv o'smirlarning hayotiy mezonlarini tahlil qilish.

Hayotiy qadriyatlarni aniqlash o'smirlar bilan suhbat qilish, test metodini qo'llash orqali ham o'rganiladi.

O'smirlar quyidagi qadriyatlarga moyilligi kuchliroq bo'ladi:

- o'z do'stlarini tengdoshlari jamoasidan topish, bu bilan o'ziga o'xshash tengdoshlari bilan bir guruhda bo'lish;
- boshqalarga o'xshash, ammo o'z qadrini bilish;
- «takrorlash», «taqlid qilish» guruh ichida ularga xos bo'lgan me'yorlarni qo'llash;
- og'ir holatlarda, tengdoshlar orasidagi kelishmovchiliklarda bir-biriga yordam qo'lini cho'zish;
- guruh ichida o'zini kuchli, adolatli inson sifatida namoyon etish;
- ota-ona, vasiylardan mustaqil bo'lish istagi;
- ko'pgina holatlarda huquqbuzarlik, tajovuzkorlik bilan bog'liq jismoniy kuch, iroda namoyishlari;
- kattalar huquqiy me'yorlar talablarini inkor etsa ham agarda huquqbuzarlik bilan bog'liq faoliyatga so'z bergan bo'lsa, uni albatta bajarish;

➤ qanday yo'l bilan bo'lmasin «moddiy farovonlikka erishish» va boshqalar¹.

Quyidagi ijtimoiy-psixologik xususiyatlar agressiv o'smirlarning hayotiy mezonlarini tashkil qilib, boshqa insonlar bilan jamiyatdagi, atrof-muhit bilan bo'lgan munosabatlarni belgilaydi.

3. *Agressiv o'smir xulq-atvor yo'nalishining tahlili*. Buning uchun avvalambor B.Bass metodikasi qo'llanilib, unda shaxsning yo'nalganligini baholash mumkin:

1. O'ziga yo'nalganlik, ya'ni oliy nufuzga ega bo'lish motivlarining ustunlik qilishi, o'z shaxsining xislatlarini to'liq idora qilish va tahlil qila olishga intilish. O'ziga yo'nalgan kishi ko'proq o'z hissiy kechinmalari, fikru xayollari bilan band bo'lib, atrofdagilar bilan kam qiziqadi; hatti - harakatlarining boshqalar tomonidan tan olinishiga, qadrlanishiga, qo'llab - quvvatlanishiga ehtiyoj sezadi; tanqidni uzoq eslab yuradi, tanqiddan, odamlarning nazaridan yuroqda yurishni yoqtiradi. Barcha hatti - harakatlarining jamoatchilik tomonidan baholanishiga juda sezgir, xato hatti-harakat qilishdan qo'rqadi. Kasbiy faoliyatiga jamiyatda yuqori baholanadigan kasb sohasini tanlashga va shu sohada o'z mehnati, kasbga sodiqligi bilan obro'-e'tibor qozonishga intiladi. O'ziga yo'nalgan kishi agar keng ma'naviyatli, fahm - farosati baland inson bo'lsa, undan xudbinlik kayfiyatidagi xulq - atvorni kutish qiyin. Bunday kishilar, ko'pincha, chuqur mulohazali, o'tkir zehni insonlar bo'lishadi. Obrazli qilib aytganda, «pichoqni avval o'zingga ur, og'rimasa - birovga» degan maqolga qat'iy amal qiladigan, bir oz kamgap ko'rinsalarda, ichki dunyolarida o'zlari bilan tinimsiz «gaplashib», o'zlarini «tergab» turadigan, sermulohaza kishilardir. Shu jihatdan, bunday xulq-atvor ularni boshqalar, ayniqsa, odamlarga yo'nalgan kishilar uchun ko'rimsiz, yopiq yoki «sovuq» basharali qilib ko'rsatishi mumkin.

2. Odamlarga yo'nalganlik - har qanday sharoitda ham odamlar bilan yaqin va iliq muomalada bo'lishga intilish xususiyati. Bunday kishilar shaxslararo munosabatlarning barcha tomonlariga katta ahamiyat beradilar. Ko'pincha, ular uchun hayotda eng qadrli narsa - boshqalar bilan munosabatda, hamkorlikda bo'lish imkoniyatidir. Kuchli darajada odamlarga yo'nalganlik - doim xushchaqchaq, odamlar nazarida bo'lish, har tomonlama muloqotda bo'lish, cheksiz sohalarda aloqada, yaqin munosabatda bo'lishdir. Bunday kishilar uchun odamlarsiz dunyo mazmunsiz bo'lib, kundalik hayotda o'z mehnat yoki o'qish jamoalari bilan bog'liq bo'lishga, iliq hissiy munosabatlarni davom ettirishga kuchli ehtiyoj sezadilar. Kasbiy faoliyatda o'z kasbdoshlari bilan qalin munosabatda, hamjihat bo'lishga intilishlarida bu yo'nalganlik o'z aksini topadi. Mehnat jamoalarida o'zaro yordam va ishonch hislariga katta e'tibor berishadi. Bu yo'nalishdan yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lgan kishilar ko'proq odamlar bilan ishlaydigan sohalarni tanlaydilar va shu sohadagi kasblarni yengil o'zlashtiradilar.

3. Faoliyatga yo'nalganlik - mehnat faoliyati bilan bog'liq bo'lgan masalalarni hal etishga qiziqish, topshirilgan vazifani imkon qadar puxta qilib bajarishga intilish xususiyati. Bunday kishi mehnatni tashkil etishning odatdagi usulidan tezda zerikib qoladi va shu sababli, doimiy ravishda ish jarayonini o'zgartirib, mukammallashtirib borish orzusi bilan yuradi. Vazifani to'liq va mukammal bajarishga moyillik, javobgarlik hissi, shu bilan birga ishdan, mehnat faoliyatidan zavq olish, mehnatni qadrlash, unga vujudi bilan kirishib ketish, mehnatga e'tiqod va shu sababli o'z sohasini chuqur va mukammal o'rganishga moyillik bu yo'nalishdagi

¹ Yu.Asadov, R.Musurmanov. O'smirlar deviant xatti-harakatining ijtimoiy psixologik xususiyatlari. O'quv-metodik qo'llanma. T: "Sano-standart" 2011 y.

kishilarga xos xislatlardandir. Bunday kishilar ish yuzasidan asosli va chuqur hamkorlik qilishga intiladilar. Odamlar uchun foydali bo'lgan umumiy maqsadga erishish yo'lida o'z fikrlarini ilgari surishga qodir bo'lib, qat'iy va ma'lum bir kasb doirasida mustaqil va ijodiy fikrlari bilan ajralib turadilar.

Inson motivlari majmuasini, ta'kidlanganidek, uch guruhga taqsimlash nisbatan sodda talqin bo'lib, o'zbek milliy muhitida yuqori sinf o'quvchilarini kasbiy psixologik tashxis etishda dastlabki yondashuvlardan deb qabul qilinishi mumkin.

Asosiy yo'nalish metod bo'yicha aniqlanganda ko'p ball to'plagan yo'nalish ustuvor deb hisoblanadi. Test natijalarini e'lon qilgandan so'ng agressiv o'smirlar bilan suhbat o'tkaziladi va o'smirning o'zi haqidagi bahosi bilan nechog'liq to'g'ri kelishini aniqlash darkor. Ayniqsa, o'z-o'ziga qaratilgan yo'nalishi va o'zaro muloqot, bahamjihatlikka qaratilgan yo'nalishni namoyon qilgan o'smirlarni diqqat markazida ushlash zarurdir.

Ikkinchi yo'nalish esa o'smirlarning o'zaro muloqotga va tengdoshlari bilan aloqani ushlab turishga bo'lgan ehtiyojini belgilaydi.

Shaxsning mehnatga qaratilgan yo'nalishi zamirida jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlar doirasidagi ishlar tushuniladimi yo'qmi shunga ko'ra, salbiy va ijobiy xarakterdagi yo'nalishlarga bo'linadi.

References:

1. G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi. Toshkent. 2020. B. 2-290.
2. Ganjiev F.F. The basis of social and psychological adaptation of children in the conditions of preschool education. Bulletin of integrative psychology. Journal for psychologists, 59-64.
3. Begmatov R.O. Talabalarda tajovuzkorlik hissi namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari. Avtoreferat. Buxoro – 2023. B. 3-41.
4. Yu.Asadov, R.Musurmanov. O'smirlar deviant xatti-harakatining ijtimoiy psixologik xususiyatlari. O'quv-metodik qo'llanma. T: "Sano-standart" 2011 y.
5. Ярашов М. THE IMPORTANCE OF USING DIGITAL TECHNOLOGY IN PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS EDUCATION //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 10. – №. 9.
6. Ярашов М. ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 5. – №. 5.
7. Ярашов М. BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA TA'LIMNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI IJODIY TASHKIL ETISH JARAYONI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 5. – №. 5.
8. YARASHOV M. BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TADBIQ ETISH METODIKASI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
9. YARASHOV M. BOSHLANG'ICH TA'LIMDA XALQARO VAHOLASH TIZIMI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 17. – №. 17.
10. YARASHOV M. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA FANLARNI O 'ZARO INTEGRATSIYALASHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 17. – №. 17.

11. YARASHOV M. BOSHLANG 'ICH TA'LIMNING DARS JARAYONLARIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TADBIQ ETISH VOSITALARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 15. – №. 15.
12. Jobirovich, Yarashov Mardon. "TOOLS OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN PRIMARY EDUCATIONAL COURSES." EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE 2.4 (2022): 119-123.
13. Jobirovich, Yarashov Mardon. "EFFECTIVENESS OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL SYSTEM." EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE 2.4 (2022): 124-128.